בית משפט לענייני משפחה בירושלים

22 ספטמבר 2021

תלה"מ 54466-06-19 ג.ר. נ' ש.ר.
תלה"מ 54354-06-19

בפני כב' השופט נמרוד פלקס, סגן הנשיא

התובע **ג.ר.**
ע"י עוה"ד שני ישראלי

נגד

הנתבע **ש.ר.**
ע"י עוה"ד לאה קליין אליאב

פסק דין

1. בקשה לקיום צוואת המנוח XXX ז"ל (להלן - "**המנוח**") משנת 2016 (להלן -"**הצוואה**"), אשר הלך לבית עולמו בשנת 2019. הצוואה הוגשה לקיום על ידי בנו, ג.ר. (להלן - "**ג.ר.**"), ובנו האחר, ש.ר. (להלן - "**ש.ר.**"), מתנגד לקיומה.

2. עסקינן בצוואה אותה ערך עבור המנוח עוה"ד י.ג. (להלן - "**עוה"ד י.ג.**"), ואשר נעשתה בפני שני עדים, הם: מר צ.א. (להלן - "**מר צ.א.**") ועוה"ד י.ש. (להלן - "**עוה"ד י.ש.**"). בצוואה זיכה המנוח אך את ג.ר. במלוא עזבונו, ויחד עם זאת ציווה, כי: "אם חלילה, ירצה הגורל שבני ג.ר. לעולמו, חלקו לפי צוואה זו חלקו יעבור לבני ש.ר. ..." (שגיאות הגהה במקור - נ.פ.).

3. לשם השלמת הרקע ייאמר, כי במועד עריכת הצוואה שהתה רעיית המנוח - אם הצדדים - בבית אבות סיעודי, וכך עד פטירתה ביום 4.11.17 (סעיפים 15, 21 לכתב ההתנגדות). האם המנוחה לא הותירה אחריה צוואה, ובסמוך לאחר פטירתה הסתלקו הצדדים מחלקם בעיזבונה לטובת אביהם - המנוח, שאזי ניתן ביום 26.7.17 צו ירושה מכוחו ירש המנוח את מלוא עיזבון רעייתו המנוחה (סעיפים 22-24 ונספחים ג' ד' להתנגדות).

טענות הצדדים

4. ש.ר. העלה שלל טענות בגינן אין מקום לטעמו לקיים את הצוואה. חלק מהטענות הועלו בכתב התנגדותו וחלקן בשלבים מאוחרים יותר של ההליך, לרבות בשלב הסיכומים, ובכך יש משום

שינוי או הרחבת חזית. בשים לב לכך שמצאתי לדחות את כלל טענותיו לגופן, אדון אף באותן טענות מאוחרות. להלן תפורטנה טענות ש.ר.

5. המנוח דיבר עברית בסיסית והתקשה בקריאה וכתיבה, הצוואה לא תורגמה לשפה הרוסית אותה דבר, והמנוח לא הבין את הוראותיה (סעיפים 4, 44 - 45 להתנגדות; סעיפים 54-56 לסיכומי ש.ר.). הצוואה נעשתה כתוצאה מלחץ והשפעה בלתי הוגנת של ג.ר. כלפי המנוח, אשר אף נטל חלק בעריכתה - בין עת נכח במעמד עשיית הצוואה, ובין שהיה משום "האדריכל והיזם" של הצוואה - עת ספק האם המנוח חתם כלל על הצוואה. בכלל זה טען ש.ר., כי ג.ר. הורשע בעבר במעשי מרמה (ועל כך אין חולק - אם, כי לא הובאה כל ראיה מה נפקות הרשעות אלו לעשיית הצוואה), ולו היכרות רבת שנים עם עוה"ד י.ג., אשר בשכר טרחתו, בגין עריכת הצוואה, נשא ג.ר. (סעיפים 6, 46 - 57 להתנגדות; סעיפים 6 - 13, 21 - 29, 57 - 75, 81, 83 - 85 לסיכומי ש.ר.). חלק נכבד מטיעוניו הקדיש ש.ר. לסוגיית אי סבירותן והיעדר הגיונן של הוראות הצוואה, אשר תוצאתן זיכוי ג.ר. במלוא עיזבון המנוח, אגב נישול ש.ר. ורעיית המנוח, אשר בעת עשיית הצוואה הייתה בין החיים - וזאת ללא כל סיבה נראית לעין (סעיפים 10 - 13 להתנגדות; סעיפים 76 - 82 לסיכומי ש.ר.).

6. עוד הכביר ש.ר. טענות באשר לאירועים שאירעו לאחר עשיית הצוואה (לרבות, מעורבות ג.ר. בחשבונות בנק המנוח, מצבו הרפואי של המנוח, יוזמת ג.ר., כי הצדדים יסתלקו מעיזבון אמם המנוחה לטובת המנוח, עת ג.ר. ידע, שהמנוח עשה צוואה אך לטובת ג.ר.) - אשר ככל שירדתי לסוף דעתו משליכים אף על עשיית הצוואה, בבחינת אחרית דבר מלמדת על ראשיתו - והוסיף והצביע על היעדר מהימנות ג.ר. והימנעותו או התנגדותו להבאת אי אלו ראיות (סעיפים 22 - 26, 32 - 33 להתנגדות, סעיפים 86 - 90 לסיכומי ש.ר.). יחד עם האמור יודגש, כי ש.ר. אף אינו מתיימר לטעון, שהמנוח לא היה כשיר לעשות את הצוואה (עמ' 1 ש' 17-23 לפרוטוקול מיום 18.11.19), עת נעשתה, ולפיכך יש לתמוה מה הטעם בטענותיו באשר למצבו הרפואי של המנוח **לאחר** עשיית הצוואה - שהרי מקום בו לא נטען, כי מחמת ליקוי גופני - קוגניטיבי לא היה כשיר המנוח לעשות את הצוואה, מה הרבותא במצבו הגופני - קוגניטיבי **לאחר** שזו נעשתה? ש.ר. אף טען, שנפלו בצוואה פגמים לרוב, היא לא הוקראה למנוח, ואף לא צוין בגוף הצוואה, כי המנוח אמר "זו צוואתי" (סעיפים 61 - 62, 65 - 66 לסיכומי ש.ר. וסעיפים 7(ח), 9(ג), 13 לסיכומי התשובה של ש.ר.).

7. ג.ר. דוחה את טענות ש.ר., שכן לגרסתו לא ידע דבר וחצי דבר אודות הצוואה, עד חלוף שלושה שבועות מפטירת המנוח, שאזי הודיעו עוה"ד י.ג., כי הוא מחזיק בצוואה. ממילא אף לא היה ג.ר. מעורב בעשיית הצוואה, לא נכח בעת עשייתה ולא השפיע על המנוח לעשותה (סעיפים 26 - 34, 40 - 48 לתשובה להתנגדות; סעיף 2 בעמ' 1 ועמ' 4 סיפא - 9 לסיכומי ג.ר.). המנוח שלט

כדבעי בשפה העברית, התגורר מעל 40 שנים בארץ, שירת בצבא, ועבד בעירית XXX משך למעלה משני עשורים. ש.ר. עצמו יליד הארץ ואינו דובר רוסית, וברי כי שוחח עם אביו בעברית, ודי בכך כדי לדחות את הטענה בדבר אי הבנת המנוח את הוראות הצוואה, מפאת אי ידיעת לשונה (סעיפים 13 - 17, 35 - 36 לתשובה להתנגדות; סעיפים 42 - 53 לסיכומי ג.ר.). אכן הייתה היכרות מוקדמת בין עוה"ד י.ג. ובין ג.ר., עת זה שימש כבא כוח המשפחה שנים רבות, ובכלל זה ייצג את הורי הצדדים זמן רב קודם לעשיית הצוואה (סעיפים 20, 37, 47 לתשובה להתנגדות; עמ' 7 לסיכומי ג.ר.). ג.ר. מעולם לא ביקש מש.ר., כי יסתלק מעיזבון האם המנוחה, והסתלקות זו הייתה יוזמת המנוח, אשר חפץ להשתמש בעיזבון האם לשם פירעון החוב לבית האבות בו התגוררה קודם לפטירתה (סעיפים 21, 48 לתשובה להתנגדות). בכל הנוגע לסבירות הוראות הצוואה והגיונן הרי, שבין ג.ר. לבין המנוח שררו יחסים קרובים, עת ג.ר. דאג לשני הוריו בחייהם, טיפל בהם במסירות, ולשם כך אף העתיק מגוריו והתגורר בקרבתם (סעיפים 23 - 25 לתשובה להתנגדות). אמנם אין ג.ר. יודע מדוע בחר המנוח להוריש לו את כלל עזבונו, ברם, אין בטענות ש.ר. לעניין סבירות הצוואה כדי לקבוע, כי זו נערכה תחת השפעה בלתי הוגנת, או שנפל בה פגם אחר. לא זו אף זו, שמהראיות עולה, כי בסמוך לאחר עריכת הצוואה סר המנוח בעצמו להפקיד את הצוואה אצל הרשם לענייני ירושה, ואף בכך יש כדי ללמד על עצמאותו וגמירות דעתו (סעיף 38 לתשובה להתנגדות). ג.ר. אף הצביע על התנהלותו הדיונית של ש.ר., אשר הובילה להתמשכות ההליך, עת נקט בהליך סרק של בקשה למינוי מנהל עיזבון זמני, עתר לקבלת שלל צווים מיותרים לקבלת מידע לא נחוץ, לרבות בדבר מצבו הרפואי של המנוח ושימושו בטלפון נייד, אך נמנע מהגשת ראיות רלבנטיות - ככל שסבר שישנן כאלה - בשלב הבאת הראיות, וזמן רב לאחר שתם שלב הבאת הראיות וב"כ ש.ר. הכריז "אלו עדיי" החליף את בא כוחו ושב והגיש שלל בקשות מיותרות להבאת ראיות נוספות (אשר אף בהן אין ולא כלום) - בקשות, אשר היה בידיו להגיש קודם לכן, ולא ניתן כל טעם מדוע נמנע מכך. מחמת מחדליו הדיונים של ש.ר. אף פוצלה שמיעת הראיות לשני דיונים, חלף דיון אחד שנקבע לשם כך (עמ' 2 סיפא - 4 רישא לסיכומי ג.ר.).

דיון

8. אקדים אחרית לראשית ואומר, כי יש לקיים את הצוואה. אכן, כפי שיובהר להלן, בצוואה נפלו טעויות כתיב והגהה, ועל פני הדברים דומה שחלק מהוראותיה מיותרות או חסרות משמעות, אך אין בכך כדי לשנות ממסקנתי, כי הוכח שלוז הצוואה - הוא רצון המנוח לזכות את ג.ר. בכלל עיזבונו - משקף נאמנה את רצונו החופשי של המנוח. מסקנה זו עולה בבירור מקריאת הצוואה כמכלול, בין כל אחד ואחד משלושת נוסחי הצוואה שהוצגו לבית המשפט בנפרד, ובין קריאתם יחדיו. והרי עיקרון היסוד בדיני הצוואות הוא קיום רצון המנוח. האמור יפה חרף העובדה שהמנוח עשה בעת ובעונה אחת - במעמד עשיית הצוואה במשרד עוה"ד י.ג.

- שלושה נוסחים שונים במעט של אותה צוואה, אשר קיימים ביניהם אי אלו הבדלים, אך באשר להבעת רצון המנוח כאמור, המסקנה הנחרצת העולה מכל נוסחי הצוואה היא, כי המנוח ביקש לזכות את ג.ר. בכלל עיזבונו.

9. כפי שטען ש.ר. (סעיף 65 לסיכומי ש.ר.) קיימים הבדלי נוסח בין הצוואה שהביא עמו עוה"ד י.ג. לבית המשפט בעת עדותו (ש' 14 - 15 בעמ' 27 לפרוטוקול מיום 8.11.20), לבין נוסח הצוואה שצורף לבקשת ג.ר. לקיום הצוואה, ולבין נוסח הצוואה שהופקד על ידי המנוח אצל הרשם לענייני ירושה. כלל ההבדלים, או שמא תאמר ליקויים, באיזה מנוסחי הצוואה הללו, אינם מהווים "פגם צורני" כמשמעות הדבר לצרכי **חוק הירושה**, תשכ"ה - 1965 (להלן - "**חוק הירושה**"), וספק האם ש.ר. טוען אחרת. הדין הוא, כי רשימת הדרישות הצורניות לעשיית צוואה, ובכלל זה צוואה בעדים כמבקרה דנן, היא רשימה סגורה, ובצוואה דנן לא נפל פגם כאמור. כך הצוואה דנן נעשתה בכתב, נחזית כחתומה בידי המנוח, נושאת תאריך, ונחזית ככזו שנעשתה בפני שני עדים, אשר בפניהם הכריז המנוח שזו צוואתו והם אישרו זאת בכתב על פני הצוואה (סעיף 20 לחוק הירושה, ש' שוחט, **פגמים בצוואות**, מהדורה שלישית מורחבת ומעודכנת, התשע"ו - 2016 (להלן - "**שוחט**") בעמ' 5 - 8).

10. ש.ר. אכן מנה שלל הבדלים בין שלושת נוסחי הצוואה האמורים, כדוגמת היעדר חתימת המנוח בחלק מעמודי הצוואה (להבדיל מחתימתו בסופה בפני העדים, אשר קיימת בכלל הנוסחים). לעניין זה יוער, כי אין כל דרישה בדין המחייבת חתימת המצווה על כל אחד ואחד מעמודי צוואה המכילה מספר עמודים. יחד עם זאת עסקינן בפרקטיקה רצויה, שנועדה למנוע טענה בדבר החלפת עמודים (שוחט בעמ' 41 - 42). בין כך ובין כך בעותק הצוואה שהביא עמו עוה"ד י.ג. לדיון ההוכחות נמצאת חתימת המנוח על שני דפי הצוואה, הם כלל דפיה, ואין כאמור כל שוני מהותי בין שלושת נוסחי הצוואה, קרי - מכולם עולה מסקנה אחת ויחידה, היא שהמנוח ביקש להנחיל לג.ר. את כלל עיזבונו ; הבדלים בין חותמות וחתימות עו"ד י.ג. שהוטבעו על פני כל אחד מנוסחי הצוואות (חלקן קטועות), עת ממילא אין כל צורך להטביע על צוואה בעדים את חותם עורך הדין שערך אותה, או לחתמה בידיו ; שוני בספרורי הסעיפים, ובפרט בסעיף 10 לצוואה, בין נוסחיה השונים של הצוואה.

11. בעדותו הסביר עוה"ד י.ג. מדוע נוצרו ההבדלים האמורים בין נוסחי הצוואה השונים, אשר על שלושתם חתם המנוח במשרד עוה"ד י.ג., בפני אותם שני עדים, ובאותו מעמד. עוה"ד י.ג. העיד על עצמו, כי הוא מתקשה בהפעלת מחשב, לא ביצע הגהה כלל, ואף ביום עריכת הצוואה בוצע עדכון בתוכנת המחשב, אשר הוביל "לקפיצת" הדפסה, באופן שחלק מנוסחי הצוואה הודפסו באופן בו סעיף 10 לצוואה מופיע פעמים, ומכאן טעויות הכתיב וההגה הרבות (עמ'

37 - 40 לפרוטוקול מיום 8.11.21). אומר כבר כעת, כי עדות עוה"ד י.ג. מהימנה עלי לחלוטין, הן בסוגיה האמורה והן ביתר הסוגיות אליהן אפנה בהמשך הדברים.

12. אין ממש אף בטענת ש.ר., כי נפל בצוואה פגם צורני היות והמנוח לא הצהיר, שזו צוואתו. לשון הציווי בה מצווה המנוח ומבהיר, כי זו צוואתו, שזורה לכל אורך הצוואה. כך לדוגמא, ברישא לצוואה נכתב "אני החי"מ (המנוח - נ.פ.) ... מצווה בזה - בהכרה מלאה, בדעה צלולה, ומיושבת ומרצוני החופשי והטוב ..."; בסעיף 2 לצוואה נכתב "ברצוני לערוך שטר צוואה ... לאחר אריכות ימי ושנותיי אומר ומצווה בדעה צלולה ..."; בסעיף 3 לצוואה נכתב "הריני מצווה ..."; בסעיף 4 לצוואה נכתב "הנני מצווה ונותן את הנכסים הנ"ל ... לבני ג.ר. ..."". הדין הוא, כי אין צורך שהמצווה יצהיר "ברחל בתך הקטנה", שזו צוואתו ודי בכך שיאשר בפני העדים שהצוואה אכן משקפת את רצונו (שוחט בעמ' 43). למעלה מהצורך יאמר, כי העדים לצוואה אישרו בחתימת ידם, שהצוואה הוקראה למנוח ונחתמה על ידו, לאחר שנוכחו לדעת שעשה כן בדעה צלולה ומיושבת ומתוך רצונו החופשי וללא כפיה. משמעות הצהרתם בכתב - אותה אף אישרו בעדותם בבית המשפט - כי חתמו על פני הצוואה רק לאחר שזו הוקראה למנוח והם נוכחו לדעת שעשה כן מרצון חופשי וחתם על הצוואה בפניהם. בעדותם זו אף תמכה עדות עוה"ד י.ג., אשר אף הוא העיד כאמור (ש' 27-29 בעמ' 44, ש' 8-11 בעמ' 45 לפרוטוקול מיום 8.11.20). לעניין זה יוער, כי קיים הבדל מסוים בעדות שני עדי הצוואה, עת התרשמתי, שמר צ.א. זכר את האירוע באופן מעומעם בלבד (וש.ר. ניסה ללמוד מכך שלל מסקנות בדבר פגמים שנפלו בעשיית הצוואה, ואת שיטתו בעניין זה איני מקבל, ועל כך ארחיב להלן); לעומתו עוה"ד י.ש. זכר היטב, כי שימש עד לצוואה, ודומה אף שהיה דומיננטי למדי בעת עשייתה, עת "חקר" את המנוח במעין "חקירה נגדית" בכדי לוודא, שאכן המנוח מבין את לשון הצוואה והוראותיה, וזו אכן משקפת את רצונו.

13. מהאמור עולה איפוא, כי בפנינו צוואה תקינה צורנית המוחזקת כמשקפת את רצון המנוח. הנטל להוכיח, שאין אלו פני הדברים מוטל על הטוען לכך - ש.ר. - נטל אותו לא הרים (ש' שילה **פירוש לחוק הירושה**, תשכ"ה-1965, הוצאת נבו (1992) כרך א' בעמ' 232; שוחט בעמ' 69). אוסיף ואומר, כי הראיות שהובאו בפני מלמדות פוזיטיבית, שהצוואה אכן משקפת את רצון המנוח, וכלל טענות ש.ר. בדבר השפעה בלתי הוגנת, זיוף נטילת חלק וכיוב' לא הוכחו. אף אם אניח - בניגוד לגרסת ג.ר. - כי זה לא דבר אמת בעניין זה או אחר, ידע על קיום הצוואה בסמוך לעשייתה, חפץ בכך שש.ר. יסתלק מעיזבון האם המנוחה לטובת המנוח, ביודעו שהוא הזוכה היחיד בעיזבון המנוח, ואף נכח בקרבת משרד עוה"ד י.ג. עת נעשתה הצוואה - הנחות, אשר פרט לטענות בעלמא מאת ש.ר., לא הובאה להן כל ראיה - עדין סבורני, כי יש לקיים את הצוואה. מסקנתי זו נותנת מענה אף לטענת ש.ר., כי נמנע ממנו להגיש אי אלו ראיות, אותן חפץ להגיש לאחר תום שלב הבאת הראיות (ראו: החלטה מיום 23.2.21), שהרי, אף אילו היו

אותן ראיות מאוחרות, אותן חפץ להגיש, מתקבלות - והיה בהן כדי ללמד על שביקש ש.ר. ללמוד מהן - עדיין אין דבר המפריך את עדותם המהימנה של הנוכחים בעת עשיית הצוואה, ובפרט עוה"ד י.ש. ועוה"ד י.ג., מהן נלמד שלא נפל כל פגם בעשיית הצוואה.

14. זאת היות וכאמור לא הונח כל מסד ראייתי, כי נפל פגם כלשהו בעשיית הצוואה, המוביל למסקנה, שהנחלת כלל עיזבון המנוח לג.ר. - כהוראת הצוואה - אינה משקפת את רצונו החופשי של המנוח, בהיותו כשיר לעשות כן. שהרי, אין די בכך שמבקש קיום הצוואה מעלה גרסאות לא מדויקות ומשתנות (ואיני קובע חלילה שכך נהג ג.ר.) כדי להוביל למסקנה, כי אין לקיים את הצוואה. שהרי, כאמור, תכלית דיני הצוואות היא הגשמת רצון המנוח, ובהיעדר כל ראיה המלמדת על כך שצוואה תקינה צורנית אינה מגשימה תכלית זו, יש לדחות את ההתנגדות לקיומה. השוו: עמ"ש (ב"ש) 756-06-20 **א.ד. נ' ד.ח.** (2021).

15. הדין הנוהג הוא, כי ככל שימצא בית המשפט שהמנוח אכן **לא ידע לקרוא את לשון הצוואה,** וזו **לא הוסברה לו בשפה המובנית לו**, הרי שהדבר עולה כדי פגם מהותי בצוואה המביא לפסלותה. אין חולק, כי הצוואה נערכה בשפה העברית ולא תורגמה למנוח לשפה אחרת. ברם מהראיות עולה, שהמנוח **דבר והבין עברית**, הצוואה הוקראה לו, הוא הבין את הוראותיה והסכים להן. מסקנה זו נתמכת הן מלשון הצהרת העדים המופיעה על פני הצוואה: "אנו החתומים מטה ... עורך הדין י.ש. ... ומר צ.א., בהיותנו בני למעלה מ - 18 שנים, מאשרים בזה כי בנוכחות שנינו יחד הוקראה הצוואה של (המנוח - נ.פ.) ... ונחתמה על ידי המצווה בנוכחותנו בהיותו בדעה צלולה ומיושבת ומתוך רצונו החופשי וללא כפיה ..."; והן מעדות הנוכחים בעת עשיית הצוואה, ובפרט עדות עוה"ד י.ש. וי.ג. כך העיד עוה"ד י.ג., כי *"לא רק הקראתי, הסברתי כל סעיף. בעיקר התעכבתי על הסעיף שהוא מצווה את הכל לג.ר."* (ש' 22-23 בעמ' 38 לפרוטוקול מיום 8.11.20). עוה"ד י.ש. העיד, כי אף הוא הקריא בפני המנוח את הצוואה, חקר את המנוח ארוכות וביקש להתרשם שהצוואה משקפת רצונו ואומד דעתו - *"תחקרתי אותו וזה הגיע לכדי מצב שעו"ד י.ג. אמר לי לעצור, שאני בסך הכל עד"* (עמ' 24 - 26 לפרוטוקול מיום 8.11.20). עוה"ד י.ג. אישר בעדותו את גרסת עוה"ד י.ש., כי האחרון הקריא למנוח כל אחד ואחד מסעיפי הצוואה, ובפרט חקר את המנוח לעניין הוראת הצוואה בה מוריש המנוח כלל עזבונו אך לג.ר. והבהיר, כי עוה"ד י.ש. *"קצת פדנט, ואמר שהוא רוצה להקריא ולהיות בטוח שהוא יודע על מה הוא חותם"* (ש' 22-21 בעמ' 31, ש' 29-17 בעמ' 33, ש' 4-2 בעמ' 44 לפרוטוקול מיום 8.11.20).

16. כאמור התרשמותי היא, כי מר צ.א. לא זכר את מעמד עשיית הצוואה לאשורו, אלא באופן מעומעם, ואף ספק האם זכר כדבעי מה הייתה תכלית נוכחותו במעמד עשיית הצוואה, לה שימש כאמור כעד. ש.ר. הכביר טענות אודות תוכן הקלטת שיחותיו עם מר צ.א., עת שקד

ש.ר. לאסוף ראיות שתתמוכנה בשיטתו בעניין פסילת הצוואה (סעיף 61ב לסיכומי ש.ר.; ש' 4-6 בעמ' 15, עמ' 16 ש' 15-17, עמ' 19 סיפא - 20 רישא לפרוטוקול מיום 8.11.20). לטעמי לומד ש.ר. מהקלטות אלו את שאין בהן. בדיון ההוכחות התרתי לש.ר. לעמת את מר צ.א. עם אותן הקלטות. בעדותו בפני - אותה מצאתי מהימנה - הבהיר מר צ.א., כי עת שוחח עם ש.ר. (בשיחות מושא ההקלטות) התקשה לזכור את מעמד עשיית הצוואה, ומהות המעמד (עמ' 16, 19 לפרוטוקול מיום 8.11.20). יחד עם זאת זכר מר צ.א., כי עובר למעמד עשיית הצוואה "שיצאתי מהשירותים, עו"ד י.ג. שלא הכרתי קודם ... שאל אם אני מוכן לחתום כעד על הצוואה ... נכנסנו לשם יכול להיות שהוא הקריא לי את הצוואה, אני לא זוכר ולא מבין הרבה בדברים משפטיים ... הוא לקח את תעודת הזהות שלי ואת זה ש.ר. הזכיר לי, שיש צילום של תעודת הזהות שלי ... אני לא זוכר" (עמ' 19 לפרוטוקול מיום 8.11.20). בנסיבות אלו אין משקל רב לדברים אותם מנסה ש.ר. ללמוד מדברי מר צ.א., אותם הקליט עת שוחח עמו לאחר פטירת המנוח. למעשה העיקר אותו ניתן ללמוד מעדות מר צ.א. הוא, כי יש בה כדי לחזק את המסקנה, שאכן מר צ.א. שימש עד לצוואה - כעדות עוה"ד י.ש. ועוה"ד י.ג., וכעולה מהצהרתו על פני הצוואה.

17. יש לדחות אף את טענת ש.ר., כי המנוח לא הבין את הוראות הצוואה, שכן לא דבר עברית, או לא דבר עברית כדבעי, עת הוראות הצוואה לא תורגמו למנוח לשפה המובנית לו, היא השפה הרוסית (ש' 29-22 בעמ' 5, ש' 3-1, 19-16 בעמ' 6 לפרוטוקול מיום 8.11.20; סעיפים 54-56 לסיכומי ש.ר.). מהראיות עולה, כי המנוח דווקא דבר והבין עברית וגרסת ש.ר. בעניין זה אינה אמת. אבאר.

18. למעשה פרט לעדות ש.ר. ועדות אשת ש.ר. - אשר אף היא מעוניינת בתוצאת ההליך - אין כל ראיה לכך שהמנוח לא דבר עברית באופן המספיק לשם עריכת צוואה בשפה העברית (עמ' 4 רישא, עמ' 5 סיפא - 6 לפרוטוקול מיום 8.11.20). ודוק, אף באותן העדויות, אשר אין בלתן לשם הוכחת הטענה בדבר אי שליטת המנוח בשפה העברית, יש דווקא כדי לתמוך במסקנה שהמנוח שלט גם שלט כדבעי בעברית. כך על פי עדויות ש.ר. ואשתו שניהם אינם דוברים רוסית והתקשורת בינם לבין המנוח הייתה בעברית. יחד עם זאת ש.ר. העיד על עצמו, כי הוא מבין רוסית, אך מתקשה בדיבור, ואף ספק האם בידיו לנהל שיחה ברוסית (עמ' 3 סיפא - 4 רישא, עמ' 6 סיפא לפרוטוקול מיום 8.11.20).

19. אל מול עדויות אלו, אשר ספק האם יש בהן כדי להוביל למסקנה, כי המנוח לא שלט בשפה העברית כנטען, ניצבות עדויותיהם המהימנות של ג.ר., עוה"ד י.ג. ועוה"ד י.ש. (עמ' 25 - 26 לפרוטוקול מיום 8.11.20), אשר העידו כולם, כי המנוח הבין גם הבין כדבעי את השפה העברית. לעניין זה הנני נותן משקל משמעותי לעדות עוה"ד י.ג., אשר הכיר את המנוח למעלה

מעשרים שנים קודם לעשיית הצוואה, שימש בא כוחו בהליכים משפטים שונים, ושוחח עמו אך בעברית, שכן עוה"ד י.ג. אינו דובר רוסית, ולא נטען, כי המנוח דבר שפה זולת עברית ורוסית (עמ' 30 סיפא - 31 רישא, עמ' 43, עמ' 47 לפרוטוקול מיום 8.11.20).

20. מסקנה זו מסתברת אף בשים לב ליתר הנסיבות, עת המנוח עלה לישראל בשנות השמונים של המאה שעברה, ובעת עלייתו היה כבן 43 שנים לערך; עבד כשרברב משך למעלה משני עשורים בעיריית XXX; למד בשני אולפנים את השפה העברית; החזיק ברישיון נהיגה ישראלי; התנייד עצמאית ברכבו עד הגיעו לגיל 80; היה מנוי לעיתון "ידיעות אחרונות"; ומאז אושפזה אשתו המנוחה בשנת 2015, התגורר בגפו, ולא נטען וממילא לא הוכח כי הסתייע במאן דהוא לשם ניהול ענייני דיומא (ש' 4 - 12 בעמ' 6, ש' 24 - 28 בעמ' 7 לפרוטוקול מיום 8.11.20; ש' 1-8 בעמ' 62, ש' 18 - 21 בעמ' 63, ש' 11 - 18 בעמ' 64 לפרוטוקול מיום 7.12.20).

21. אין אף כל ראיה לטענת ש.ר., לפיה חתימת המנוח על הצוואה "זויפה". טענה זו נסתרת כאמור מפורשות בעדויות עוה"ד י.ג. והעדים לצוואה, אשר אישרו בעדותם בפני, כי המנוח אכן חתם על הצוואה בפניהם. מסקנה הנלמדת אף מהצהרת העדים על פני הצוואה, אותה אף חזרו ואישרו בעדותם. למען הסר ספק מובהר בזה, כי ש.ר. לא הביא כל ראיה לטענתו בדבר "זיוף" הצוואה. בשולי הדברים אציין, כי בהחלטתי יום 23.2.21, אשר ניתנה למעלה מחודשיים לאחר סיום שלב ההוכחות, אשר בסופו הצהיר ב"כ ש.ר. "אלו עדי" (עמ' 52 סיפא לפרוטוקול מיום 7.12.20), דחיתי בין היתר אף את בקשת ש.ר. למנות מומחה לבדיקת כתבי יד, לשם ניסיון להוכיח את טענת ש.ר. לזיוף הצוואה. הטעמים העיקרים להחלטתי האמורה היו, כי ש.ר. כלל לא טען בהתנגדותו שחתימת המנוח על פני הצוואה זויפה, לא ניתן כל טעם מדוע המתין עם בקשתו עד לאחר תום שלב הבאת הראיות, וממילא אף לא עלה בשלב כלשהו בהליך טעם המצביע על חשד לזיוף חתימת המנוח על פני הצוואה, עת כלל הראיות שהובאו באשר למעמד עשיית הצוואה הובילו למסקנה הפוכה לחלוטין, קרי - המנוח חתם גם חתם על הצוואה.

22. טעם נוסף התומך בכך שחתימת המנוח לא זויפה, ואף שהמנוח היה עצמאי ולא פעל תחת השפעה בלתי הוגנת הוא הפקדת הצוואה אצל הרשם לענייני ירושה. אין חולק, כי הצוואה הופקדה ידנית-פיזית אצל הרשם לענייני ירושה. בהתאם להוראת תקנה 6(א) **לתקנות הירושה**, תשנ"ח - 1998 הדרך היחידה להפקדת צוואה, אשר הייתה אפשרית על פי דין עת הופקדה הצוואה (ביום 27.1.16), היא הפקדת הצוואה אישית על ידי המצווה - להבדיל מהפקדה באמצעות שליח זה או אחר. המנוח טרח איפוא וסר בעצמו אל משרדי הרשם לענייני ירושה, ולאחר שהוכיח כדבעי את זהותו לעובד רשם הירושה שהוסמך לשם כך, הופקדה

צוואתו. מסקנה מסתברת היא, כי המנוח היה מודע לכך שעשה צוואה, וממילא הדעת נותנת שאף המנוח עצמו סבר שחתם על הצוואה אותה עשה.

23. לא הונחה אף כל תשתית ראייתית לכך שג.ר. היה מעורב בעשיית הצוואה, ואף כאן המסקנה המסתברת יותר היא, כי ג.ר. לא היה מעורב כלל ועיקר בעשיית הצוואה. הוראת סעיף 35 לחוק הירושה קובעת, כי: *"הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל-פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה - בטלה"*. הדין הנוהג הוא, כי נוכח תוצאתה הקשה של הוראת הדין האמורה, יש לפרשה בצמצום. ראו: ע"א 510/90 **כצנשטיין נ' סידרנסקי**, מ"ד מה(2) 221 (1991) (להלן - **"עניין כצנשטיין"**); ע"א 529/69 **רוזנהויזר נ' כהן**, פ"ד כ"ד(2) 93 (1970); ע"א 631/69 **ישיבת מדרש פורת בישראל נ' חומי**, פ"ד כ"ד (2) 105 (1970); ע"א 6496/98 **בוטו נ' בוטו**, פ"ד נד(1) 19 (2000) (להלן - **"עניין בוטו"**); שוחט בעמ' 299. הביטוי **"עד לעשייתה"** פורש בפסיקת בבתי המשפט כעד הרשמי לצוואה במובן סעיף 20 לחוק הירושה. ראו: ע"א 746/70 **השכל נ' שומלו**, פ"ד כה(2) 654 (1971); עניין בוטו; שוחט בעמ' 310. אף הביטוי "ערך את הצוואה" פורש על דרך הצמצום ונקבע שיש לפרשו, אך כמתייחס למי שעסק בפועל בניסוח, או כתיבת, מסמך הצוואה. ראו: עניין כצנשטיין; שוחט בעמ' 309.

24. עוה"ד י.ג. ערך את הצוואה לבדו, על פי מידע שמסר לו המנוח (עמ' 36 לפרוטוקול מיום 8.11.20), והבהיר כי מפאת ההיכרות ארוכת שנים עם המנוח ראה לנכון שלא לשמש כעד לצוואה, והעדיף עדים שלא הכירו את המנוח כלל ועיקר (עמ' 32 לפרוטוקול מיום 8.11.20). מעדות עוה"ד י.ג. עולה בבירור, כי ג.ר. לא היה עם המנוח בעת עריכת הצוואה, ולא נכח במשרד עוה"ד י.ג., וכי במעמד עריכת הצוואה נכחו אך עוה"ד י.ג., שני עדי הקיום והמנוח (עמ' 34 סיפא, עמ' 36 לפרוטוקול מיום 8.11.20). ג.ר. העיד, וגרסתו לא הופרכה, כי במועד עריכת הצוואה, שהה בעיר אחרת ודומה שלא נפגש עם המנוח כלל באותו מועד, אם, כי על פי עדותו ייתכן ונפגש עם המנוח מאוחר יותר ביום בו נעשתה הצוואה. ג.ר. ידע להעיד זאת עת עיין ביומנו, בו תועדו פגישותיו מאותו היום (עמ' 67 לפרוטוקול מיום 7.12.20). אכן, מר צ.א., לא זכר פרטים רבים אודות מעמד עריכת הצוואה, ואולם, ידע לתאר בעדותו, כי במעמד עריכת הצוואה נכח הוא יחד עם עוה"ד י.ג., ו*"שני אנשים מבוגרים"* (ש' 6-3 בעמ' 16, ש' 1 בעמ' 19, ש' 16-12 בעמ' 20, ש' 16-12 בעמ' 21 לפרוטוקול מיום 8.11.20). מסקנות אלו עולות בקנה אחד אף עם נוסח הצהרת העדים על פני הצוואה, תרשומות שערך עוה"ד י.ג., וצילומי תעודת הזהות של המנוח שהוגשו לבית המשפט (נספח ד' לתיק המוצגים מיום 3.6.20).

25. אין אף כל ראיה לכך שג.ר. נטל חלק באופן אחר בעריכת הצוואה, ואף כאן המסקנה המסתברת היא הפוכה לחלוטין. בפסיקת בתי המשפט נקבע, כי הבחינה האם נטל נהנה חלק

בעריכת הצוואה צריך שתיעשה באשר לכל מקרה ונסיבותיו, ונוכח מידת האינטנסיביות והחומרה של מעורבות הנהנה בעריכת הצוואה. ראו: ע"א 7506/95 **שוורץ נ' בית אולפנא בית אהרון**, פ"ד נד(2)215 (2000) (להלן - "**עניין שוורץ**"); ע"א 148/96 **בקשי נ' סלמן**, פ"ד נג(1) 843 (1999); ע"א 5869/03 **חרמון נ' גולוב**, פ"ד נט(3) 1 (2004); שוחט בעמ' 311. בהקשר זה אף נקבע, כי העובדה שנהנה מהצוואה הביא את המצווה לעורך הדין שטיפל בנהנה בעבר, בעניינו שלו, ואף סייע לו בפרטים שונים, שנזקקו להם לצורך הצוואה, ופרע את שכר טרחתו, אינה עולה כדי נטילת חלק בעריכת הצוואה. אף אם נהנה קיים שיחות מקדימות בעניין הצוואה, בין עם עושה הצוואה ובין עם עורך הדין שערך אותה, אין בכך משום נטילת חלק בעשיית הצוואה. ראו: עניין בוטו; ע"א 2500/93 **שטיינר נ' המפעל לעזרה הדדית של ארגון עולי מרכז אירופה**, פ"ד נ(3) 338 (1996); עניין שוורץ; שוחט בעמ' 329-319; ע"א 760/86 **רוזן נ' שולמן**, פ"ד מג(3) 586 (1989); ע"א 2014/95 **פרל נ' בס**, פ"ד מט(5) 302 (1996); עניין כצנשטיין.

26. אין מחלוקת, כי שכר טרחת עוה"ד י.ג., עבור עריכת הצוואה, נפרע באמצעות המחאה, אותה כתב ג.ר. (ש' 29-19 בעמ' 64 לפרוטוקול מיום 7.12.20; מוצג נ/1). ברם, ההמחאה האמורה נחתמה בידי המנוח ונמשכה על חשבון הבנק של המנוח. לגרסת ג.ר. הוא כתב את ההמחאה לבקשת המנוח וכלל לא שאל מדוע. גרסת ג.ר. עולה בקנה אחד עם עדותו, כי למנוח היו טעויות כתיב רבות בשפה העברית, ומכאן שהסתייע בג.ר. לכתוב מסמכים בעברית (ש' 18-17 בעמ' 64, עמ' 67 סיפא - 68 לפרוטוקול מיום 7.12.20; מוצג נ/2). מהאמור עולה, כי עדות ג.ר. בדבר אי ידיעתו על תכלית מתן ההמחאה לעוה"ד י.ג. לא הופרכה, שכן דומה שכתיבת מסמך בעברית לחתימת המנוח, מפאת טעויות הכתיב שהיו שגורות אצל המנוח, הייתה פרקטיקה שגורה ביחסים שבין המנוח לבין ג.ר.. ממילא ג.ר. לא נשאל כלל האם רישום ההמחאה עבור המנוח היה מעשה חריג, ועל רקע יתר הנסיבות כאמור דומני, כי עדות ג.ר. לא הופרכה. בשולי הדברים אזכיר, כי אף אם הייתי מניח שג.ר. הוא שפרע מכספו את שכר עוה"ד י.ג., או שבניגוד לעדותו, ג.ר. ידע גם ידע על עשיית הצוואה, אין בכך כדי להוביל למסקנה, לפיה ג.ר. נטל חלק בעשיית הצוואה. אכן ככל שזו הייתה מסקנתי העובדתית, היה בכך כדי להשליך על אמינות גרסת ג.ר. בכללותה. ברם, כאמור, אין די בכך שגרסת ג.ר. אינה אמינה - וזאת איני קובע כלל ועיקר - כדי להוביל למסקנה שנפל פגם בעשיית הצוואה.

27. אף טענות ש.ר., לפיה איזו מהכתובות הרשומות בצוואה שגויות, אינן מובילות למסקנה שלג.ר. היה חלק כלשהו בכך. ג.ר. העיד, כי אינו יודע על כך דבר, ולא הובאה כל ראיה המובילה למסקנה אחרת (ש' 16-12 בעמ' 70 לפרוטוקול מיום 7.12.20). עוה"ד י.ג. העיד, כי העתיק פרטים מתעודת הזהות שנתן לו המנוח (ש' 28-25 בעמ' 37, ש' 4-1 בעמ' 38 לפרוטוקול

מיום 8.11.20)), ועדותו עולה בקנה אחד עם צילומי תעודת הזהות של המנוח שהוגשו לבית המשפט (נספח ד' לתיק המוצגים מיום 3.6.20).

28. לא הוכחה טענת ש.ר., כי עוה"ד י.ג. "חבר קרוב" של ג.ר., ובשל כך יש להסיק, שג.ר. נטל חלק בעריכת הצוואה (סעיף 55 להתנגדות, סעיפים 17, 48-49 לתצהיר ג.ר., סעיפים 6-11 לסיכומי ש.ר.). אכן ההיכרות בין עוה"ד י.ג. לג.ר. ארוכת שנים, והראשון ייצג את ג.ר. בשלל הליכים משפטיים אליהם נקלע, והם אף שהו יחדיו בחופשה בחו"ל משך יומיים (עמ' 41-43 לפרוטוקול מיום 8.11.20 ; עמ' 70 סיפא - 74 לפרוטוקול מיום 7.12.20). הן ג.ר. והן עוה"ד י.ג. העידו באשר לנסיבות אותה חופשה, ומעדותם עולה, כי אף נסיבה זו אינה מלמדת על חברות קרובה ביניהם, וזאת אף בשים לב להפרש הגילאים הניכר בין השניים (עשרות שנים). ברם אכן נמצא, כי בין עוה"ד י.ג. לבין ג.ר. הייתה היכרות ממשית משך שנים, אך אף בכך - בהיעדר כל ראיה אחרת - אין כדי להוביל למסקנה, לפיה ג.ר. היה מעורב כהוא זה בעריכת הצוואה, או אף, כי ידע על עצם עריכתה.

29. מסקנה זו מתחזקת בשים לב לכך שעוה"ד י.ג. אף ייצג את המנוח ורעייתו משך שנים רבות (עמ' 27, 29 - 30, 35 לפרוטוקול מיום 8.11.20), ואך טבעי הוא, כי ביקש המנוח לערוך צוואה פנה אל עורך דין אותו הוא מכיר זמן רב. אף אם אניח, כי היזקקות המנוח ורעייתו המנוחה לשירותי עוה"ד י.ג. נולדה כתוצאה מהסתבכויותיו הכלכליות של ג.ר. (ועוה"ד י.ג. העיד, כי הקשר בין עוה"ד י.ג. לבין המנוח נוצר באמצעות אחותו של עוה"ד י.ג.), אין בכך כדי לגרוע מכך שעסקינן בהיכרות מקצועית רבת שנים בין המנוח לבין עוה"ד י.ג. בדברים אלו יש כדי לתמוך במסקנה, כי פניית המנוח אל עוה"ד י.ג. לשם עשיית הצוואה לא הייתה קשורה כלל למערכת היחסים שבין ג.ר. לבין עוה"ד י.ג.

30. למעלה מהצורך אפנה לטענות הצדדים באשר למועד בו נודע **לג.ר.** על קיום הצוואה. בעניין זה שונות גרסאות ג.ר. ועוה"ד י.ג., עת ג.ר. העיד, כי דבר קיום הצוואה נודע לו מפי עוה"ד י.ג. עת האחרון פנה אליו **כשלושה שבועות לאחר פטירת המנוח**, ואילו עוה"ד י.ג. העיד, כי במועד זה דווקא ג.ר. הוא שפנה אל עוה"ד י.ג. בעניין הצוואה (ש' 25-29 בעמ' 34 לפרוטוקול מיום 8.11.20 סעיפים 7-8 לתצהיר ג.ר. ; עמ' 73 לפרוטוקול מיום 7.12.20). מעדות עוה"ד י.ג. עולה עוד, כי **ש.ר.** ואשתו ידעו על קיומה של הצוואה כבר במעמד הלווית המנוח (עמ' 41, 43 לפרוטוקול מיום 8.11.20). מעדות ש.ר. עולה, כי בהלוויית המנוח ידע, או למצער סבר, כי קיימת צוואה, אך קיבלה לידיו אך מספר ימים לאחר ההלוויה (עמ' 9-12 לפרוטוקול מיום 8.11.20). גרסת כל אחד מהצדדים בדבר מועד ידיעתו הוא על קיום הצוואה שונה אולי מגרסת עוה"ד י.ג. בעניין זה. גרסת עוה"ד י.ג. היא, כי שני הצדדים ידעו על קיום הצוואה קודם לשיחתו עמם בעניין זה, ואילו הצדדים מעידים - כל אחד לגבי עצמו - כי הדבר נודע

להם מעוה"ד י.ג. סבורני, כי בנסיבות דנן אין להעדיף את סברת עוה"ד י.ג. - או ליתר דיוק, הבנתו את שאמר לו כל אחד מהצדדים באשר למועד ידיעת מי מהם על עצם קיומה של צוואה - על פני עדות הצדדים עצמם באשר למועד הידיעה האמור. אין לשלול את האפשרות, כי כפי שלגרסת ש.ר. טועה עוה"ד י.ג. במסקנתו, לפיה ש.ר. ידע על קיום צוואה עוד קודם לפטירת המנוח, כך אף טעה עוה"ד י.ג. במסקנתו, שאף ג.ר. ידע על קיום הצוואה עוד קודם לשיחתו עם עוה"ד י.ג. כשלושה שבועות לאחר פטירת המנוח. בין כך ובין כך, אין בראיות האמורות כדי להוביל למסקנה, לפיה ג.ר. ידע על קיום הצוואה קודם לפטירת המנוח, ולא כל שכן שידע על כוונת המנוח לעשות צוואה, וממילא אין בכך כדי להצביע על מעורבות כלשהי מצדו בעשייתה.

31. לא הונחה אף כל תשתית ראייתית המובילה למסקנה, לפיה ג.ר. השפיע על המנוח באופן בלתי הוגן לעשות את הצוואה, ולמעשה אף לא הוכחה כל השפעה של ג.ר. כלפי המנוח בעניין הצוואה. הוראות סעיף 30(א) לחוק הירושה קובעות: *"הוראות צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית - בטלה"*. ההיגיון הטמון בבסיס הוראה זו הוא, כי שעה שנותן המצווה הוראות בדבר מה יעשה ברכושו לאחר מותו, חייב הדבר להיעשות מרצונו החופשי. לפיכך ברי, שצוואה שנעשתה בגלל השפעה בלתי הוגנת, כמו מחמת אונס, איום, תחבולה או תרמית, אינה משקפת את הרצון האמיתי של המצווה ומשכך - בטלה. לעניין נטל ההוכחה בדבר טענה להשפעה בלתי הוגנת, נקבע כי הנטל מוטל על כתפי הטוען לקיומה של השפעה כזו, שכן הצוואה, עומדת בחזקת כשרותה. ראו: דנ"א 1516/95 **מרום נ' היועמ"ש**, פ"ד נב(2) 813 (1998) (להלן - **"עניין מרום"**).

32. היות ולא הובאה כל ראיה ישירה המלמדת על מעורבות כלשהי של ג.ר. בעשיית הצוואה, או השפעה זו או אחרת שהשפיע ג.ר. על המנוח בעניין עשיית הצוואה, אפנה לבחון האם נסיבות העניין מקימות חזקת השפעה בלתי הוגנת, אותה על ג.ר. להפריך. כפי שיובהר להלן נסיבות העניין אינן מקימות חזקה כאמור.

33. בעניין מרום קבע בית המשפט ארבעה מבחני עזר לקביעת חזקה בדבר קיום השפעה בלתי הוגנת, כדלקמן: **(א) מבחן התלות והעצמאות** - האם יש לראות במצווה כאדם עצמאי בתקופה הרלוונטית הן מבחינה פיזית והן מבחינה השכלית - הכרתית, כאשר תלות פיסית אינה עדות מספקת לתלות בזולת; **(ב) מבחן התלות והסיוע** - במקום שבו המצווה לא היה עצמאי ונזקק לסיוע הזולת, יש לבחון את טיב הסיוע, היקפו ומידת התלות במי שהעניק לו אותו; **(ג) מבחן הקשר עם בני אדם אחרים** - בידודו של המצווה וניתוקו מאחרים מגבירים את התלות שלו בנהנה; **(ד) מבחן נסיבות עריכת הצוואה** - מעורבות הנהנה בעריכת הצוואה, אף אם אינה עולה לכדי מעורבות לפי סעיף 35 לחוק הירושה.

34. **מבחני התלות והעצמאות והתלות והסיוע**. הצוואה נערכה בחודש ינואר 2016, המנוח התגורר בגפו עוד מאמצע שנת 2015 (ש' 21-15 בעמ' 63 לפרוטוקול מיום 7.12.20), והיה עצמאי ללא שהזדקק לסיוע ממאן דהוא. עובר לפטירתו - כשנתיים לאחר עשיית הצוואה - בחודש דצמבר 2018, עבר להתגורר בבית אבות סיעודי לאחר שחלה הרעה במצבו הבריאותי (עמ' 4 לפרוטוקול מיום 8.11.20; סעיף 37 לתצהיר ש.ר.), ובכך אין כדי ללמד על לקות כלשהי בה לקה עת נעשתה הצוואה כשנתיים קודם לכן. המנוח היה בעל רישיון נהיגה, ועד לסוף שנת 2016 - כשנה לאחר עשיית הצוואה - נהג ברכב שהיה בבעלותו, ואף לאחר שחדל לנהוג, התנייד בתחבורה ציבורית באופן עצמאי, עת ביקר את ש.ר., בביתו, בסופי השבוע. יוער, כי לגרסת ש.ר., הטעם לויתור המנוח על רכבו היה מצב התנועה ב - XXX - מקום מגורי ש.ר. - להבדיל מקושי פיזי או אחר להמשיך לנהוג ברכב (עמ' 7 לפרוטוקול מיום 8.11.20; עמ' 62 לפרוטוקול מיום 7.12.20). דומה שהמנוח הסדיר בעצמו רישום זכויות רעייתו המנוחה על שמו בלשכת רישום המקרקעין, לאחר שהצדדים הסתלקו כאמור מעיזבונה לטובת המנוח (עמ' 69 לפרוטוקול מיום 7.12.20). עוה"ד י.ג. העיד, כי המנוח סר למשרדו מספר פעמים, בגפו, לשם הסדרת עניינים משפטיים, לאחר שרעייתו חלתה (ש' 26-25 בעמ' 30, ש' 3-1 בעמ' 31 לפרוטוקול מיום 8.11.20). בסוף שנת 2015, פנה המנוח אל עוה"ד י.ג., ביוזמתו, באשר לעריכת צוואה. המנוח הגיע למשרדו ביום עריכת הצוואה בגפו, והודיעו על רצונו האחרון. עוה"ד י.ג. וידא רצון המנוח, והודיעו בין היתר, כי בידו לשנות, ואף לבטל הוראות צוואתו בכל עת שיחפוץ (עמ' 34-32, 36 לפרוטוקול מיום 7.11.20; נספח ד' לתיק המוצגים מיום 3.6.20). כאמור המנוח אף הפקיד בעצמו את הצוואה אצל הרשם לענייני ירושה. נמצא איפוא, כי בעת עשיית הצוואה היה המנוח עצמאי, לא נזקק לסיוע, וממילא לא הסתייע באיש.

35. **מבחן קשרי המצווה עם אחרים.** ככל שהמצווה מבודד, מנותק מהסביבה ונתון לשליטת ולחסדי הנהנה, הרי שיש בכל כדי להגביר את תלותו בנהנה. לא מצאתי, כי המנוח היה מבודד או מנותק מסביבתו. אדרבא, דומה שטענות ש.ר. באשר למערכת יחסיו הקרובה עם המנוח עומדות לו לרועץ בכל הנוגע לטענותיו, כי המנוח היה נתון להשפעה בלתי הוגנת. עת לגרסאות ש.ר. ורעייתו, אותן אישר אף ג.ר., התראה ש.ר. עם המנוח אחת לשבוע - הן בבית המנוח והן בביתו של ש.ר., עת לא נטען, כי ג.ר. נכח במקומות אלו באותה העת - עד לאשפוזו בבית האבות (עמ' 4, 7 לפרוטוקול מיום 8.11.20; עמ' 59 לפרוטוקול מיום 7.12.20). אף אחיינו של המנוח, ב.ג., העיד כי נפגש עם המנוח בתדירות גבוהה (עמ' 51 לפרוטוקול מיום 7.12.20). נמצא איפוא, כי המנוח לא היה מנותק מסביבתו ומשפחתו, לרבות משפחתו המורחבת, וממילא לא הונחה כל תשתית לכך שהיה נתון לחסדי ג.ר. או אחר.

36. אכן דומה שמערכת היחסים בין ג.ר. לבין המנוח הייתה קרובה, והמנוח סייע לג.ר. רבות, עת פרע את חובותיו בסכומים ניכרים, ונשא בהוצאות הליכים משפטיים שהתנהלו כנגד ג.ר. (ש' 27-26 בעמ' 30, עמ' 42 לפרוטוקול מיום 8.11.20; ש' 7-4 בעמ' 74 לפרוטוקול מיום 7.12.20).

כך אף דומה, כי המנוח איפשר לג.ר. לפעול כמיופה כח בחשבון בנק שהיה רשום על שם המנוח, אשר קודם לכן היה בבעלות ג.ר., ודומה שהדבר נועד לסייע לג.ר. לפעול בחשבון בנק, מפאת החובות אליהם נקלע ג.ר. בין כך ובין כך אף בחינת התנהלותם הכספית של המנוח וג.ר., בין קודם למועד עשיית הצוואה ובין לאחר מכן - על פי הראיות שהובאו בפני בית המשפט - לא מובילה למסקנה, כי ג.ר. שלט במנוח, או שהיה בידיו להכתיב למנוח כיצד לנהוג, אלא עסקינן בסיוע רב שנים של אב לבנו, עת הבן נהג כלפי האב בכבוד וסייע לאב מעת לעת (כתב עבורו אי אלו תכתובות בשפה העברית, כאמור לעיל, גר בסמיכות לאב ונהג לבקרו). ראו: עמ' 58, 74, 76 לפרוטוקול מיום 7.12.20).

37. **מבחן נסיבות עריכת הצוואה**. מעורבות הנהנה בעשיית הצוואה, גם אם אינה עולה כדי מעורבות לפי סעיף 35 לחוק הירושה, יכולה ללמד על קיום השפעה בלתי הוגנת. עסקינן במבחן משנה שאינו עומד ברשות עצמו, אלא מסייע למסקנה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת במקום שהמבחנים האחרים מכוונים לקיומה של השפעה שכזו. ראו: ת"ע (ת"א) 6920/99 **ערוב נ' ערוב** (2004) פסקה 9(ג) לפסה"ד; ת"ע (טבריה) 6570-02-11 **מ.מ נ' מ.ג.** (2012) פסקה 55(ד) לפסה"ד.

38. האמור בעניין הטענה, כי ג.ר. נטל חלק בעריכת צוואת המנוח, יפה אף באשר למבחן "הרך" יותר בסוגיית הטענה להשפעה בלתי הוגנת. כאמור, לא הובאה כל ראיה באשר למעורבות כלשהי של ג.ר. בעריכת הצוואה. מעדות עוה"ד י.ג., הנתמכת בראיות חפציות עולה, כי אמנם בשיחת הטלפון הראשונה שהתקיימה באשר להוראות הצוואה, מסר לו המנוח כי הוא "*ישוקל לתת את הירושה לש.ר. ולג.ר. יחדיו*", והדברים אף עולים בקנה אחד עם טענות ש.ר. באשר לשיחות ש.ר. והמנוח, בהן הודיעו כנטען המנוח, כי יחלק עזבונו שווה בשווה בין שני ילדיו (סעיפים 32-41, 76-82 לסיכומי ג.ר.). מדוע שינה המנוח טעמו ובחר לזכות אך את ג.ר. - זאת לא אדע. ניתן להעלות סברות מסברות שונות, אשר אין בהן ולא כלום, ומובן, כי ניתן להבין ללב ש.ר., החש פגוע מבחירת המנוח. עדות עוה"ד י.ג. (עמ' 29 - 30 לפרוטוקול מיום 8.11.20) ורשימותיו "מזמן אמת", וכן עדות עוה"ד י.ש., מלמדות, כי המנוח הבין היטב את מעשיו ותוצאותיהם, עת לג.ר. לא היה כל חלק בכך, או למצער אף אם היה בינו לבין המנוח שיג ושיח, אשר לא הובא בפני בית המשפט, נסיבות עריכת הצוואה מובילות למסקנה, כי זו אכן משקפת את רצונו האמיתי והחופשי של המנוח.

39. ש.ר. הקדיש כאמור חלק ניכר מטיעוניו לסוגיית אי סבירותן או אי הגיונן, לשיטתו, של הוראות הצוואה. מכך למד ש.ר., כי הצוואה אינה משקפת את אומד דעת המנוח, ונפל בה פגם, בין מחמת לחץ שהופעל כלפי המנוח, ובין מחמת שהמנוח הורה בצוואתו את שהורה מחמת טעות. הדין הוא, כי סבירות אינה אחת מן הדרישות הנדרשות בצוואה, שהרי עיקרון

היסוד במשפט הצוואות הוא המצווה לקיים דברי המת, בין אם אלו נראים סבירים בדיעבד, ובין אם לאו. אכן, לא אחת עדים אנו לצוואות המעדיפות חלק מן היורשים הטבעיים מקרב המשפחה על פני אחרים, מדירות חלק מבני המשפחה כליל, ותוצאתן היא יצירת קרע וסכסוך במשפחה. לא לנו לבוא ולבחון צדקת העדפות אלו, הדרה כשלעצמה אינה בלתי חוקית, ואין עסקינן בתבונה או סבירות מעשי המנוח, ואף לא במידת המוסריות שבהם, אלא, השאלה היחידה היא אם יש בהתנהגותו הכוללת של המנוח בשעת החתימה על הצוואה כדי להצביע על כך כי הוא ידע להבחין בטיבה. ראו: עניין בנדל בעמ' 106; ע"א 1099/99 **שרוני נ' שרוני** פ"ד מ(4) 785 (1993); ע"א **קרן ליבי נ' בינשטוק** פ"ד מח (3) 705 (1994) בעמ' 732. יחד עם זאת, מקום בו הוראות הצוואה נראות בלתי סבירות, יש לבדוק היטב את כשרותה. ודוק, אין בכך כדי להקים עילה נוספת לפסילת צוואה - היא סבירות הוראותיה - אלא, עסקינן בהיקף ובמידת בחינת כשרות הצוואה, אשר אולי, במקרים חריגים, עשויה להגיע לכדי מסה קריטית המצדיקה את פסלות הצוואה, מקום בו קיימים טעמים נוספים לכך. ראו: עמ"ש (חיפה) 42104-02-21 **ע.פ. נ' ג.מ.** (2021). אי סבירותן והגיונן של הוראות הצוואה עשוי להצטרף איפוא, במקרים חריגים, לשלל נסיבות המאירות את הצוואה באור חשוד, ואף אם כל אחת ואחת מהן אינה עולה כדי עילה לפסול את הצוואה, ייתכן שהצטברות הנסיבות תוביל לפסילת הצוואה, מפאת מסקנה שזו אינה משקפת את רצונו האמיתי והחופשי של המצווה. ראו: עמ"ש (ת"א) 48729-03-19 **ב.י.פ. נ' א.פ.** (2019); בע"מ 4459/14 **פלונית נ' פלוני** (2015); שוחט בעמ' 211.

40. המקרה דנן אינו בא בגדרם של מקרים חריגים אלו. ראשית, היות וכפי שהובהר לעיל, לא נמצא כל פגם בעשיית הצוואה, ואף אם אניח, כי הוראות הצוואה אינן סבירות, הרי, שאותה אי סבירות נטענת אינה מצטרפת למאומה. שנית, אף ספק האם ניתן לקבוע שהוראות הצוואה אינן סבירות. בתרשומות שערך עוה"ד י.ג. "בזמן אמת", באשר לטעמי המנוח נכתב כדלקמן: "מאחר וג.ר. וש.ר. אפוטרופסים לגוף של האמא, וש.ר. גר ב - XXX וג.ר. ב YYY, המנוח מבקש שהיורש יהיה ג.ר., ובמקרה שג.ר. ילך לעולמו חלילה - היורש יהיה ש.ר. בלבד" (נספח ד' לתיק מוצגים מיום 03.06.20). ש.ר. טען, כי התרשומת האמורה מלמדת שהצוואה אינה משקפת רצון המנוח שעה שבמועד האמור התגורר ג.ר. ב- ZZZ (השוו: עדות עוה"ד י.ג. בעמ' 35 לפרוטוקול מיום 8.11.20, ממנה עולה, כי למעשה לא ידע היכן בדיוק מתגורר ג.ר.). ג.ר. מצדו העיד, כי בתקופה האמורה התגורר בסמיכות למגורי להוריו מפאת טיפולו בהם, או למצער חלק זמנו בין YYY לבין ZZZ, שם התגוררו באותה עת זוגתו ובנו (עמ' 60 לפרוטוקול מיום 7.12.20). אכן יש לתמוה מה הקשר בין אפוטרופסות או מקום מגורים לבין ירושה, ודומה שלא ניתן ללמוד הרבה מאותה תרשומת שנעשתה "בזמן אמת", שכן ניכר בה שתכליתה הייתה להזכיר לעוה"ד י.ג. מה צריכות להיות הוראותיה האופרטיביות של הצוואה שהתבקש לערוך, להבדיל מהסיבה בגינה חפץ המנוח לצוות כך או אחרת. יוער, כי עוה"ד י.ג.

העיד, כי למד מהמנוח, שהטעם להדרת ש.ר. היה אי שביעות רצון המנוח מרעיית ש.ר., וכן רצונו לגמול לג.ר. על הטיפול בו. ג.ר. מצדו העלה סברה, כי הטעם להדרת ש.ר. היה אי שביעות רצון המנוח מכך שש.ר. ורעייתו חמדו את ממון המנוח. (עמ' 31, 40, 46 לפרוטוקול מיום 8.11.20 ; עמ' 55-56 לפרוטוקול מיום 7.12.20).

41. לסברות ג.ר. אין כל משקל, שכן על פי עדותו אין הוא יודע מדוע נהג המנוח כפי שנהג. עדות עוה"ד י.ג. עשויה להסביר את מניעי המנוח - בין אם אלו יראו בעיני בית המשפט ראויים ובין אם לא - ויש בה כדי לתמוך במסקנה, כי הצוואה אכן משקפת את רצון המנוח. בשים לב שצוואה היא מעשה אישי וסודי, אין לשלול את האפשרות, שאכן המנוח הביע בפני ש.ר. ואשתו - כעדותם - את כוונתו לצוות את עיזבונו לשני ילדיו בחלקים שווים, אך פעל אחרת. כאמור, מדוע נהג המנוח כפי שנהג, לא אדע, אך אין כל ראיה לכך שמעשיו נבעו מטעות, אשר בגינה הוראות צוואתו אינן משקפות את רצונו האמיתי והחופשי.

42. לשם השלמת הדברים יאמר, כי לא הוכחה טענת ש.ר., לפיה ג.ר. הוא שיזם את הסתלקות הצדדים מעיזבון אמם המנוחה, לטובת המנוח. ג.ר. הכחיש זאת כאמור מכל וכל, והעיד, שהדבר נעשה ביוזמת ולבקשת המנוח. לא הובאה כל ראיה התומכת בגרסת ש.ר., או המפריכה את גרסת ג.ר. בנסיבות אלו איני נדרש לדון בסוגיית עצם הרלבנטיות של טענה בדבר יוזמה זו או אחרת של ג.ר., כשנתיים לאחר עשיית הצוואה - עת נפטרה אם הצדדים - על כשרות הצוואה.

43. אשר על כן הנני מורה על קיום צוואה המנוח מיום 17.1.2016.
ש.ר. ישא בהוצאות ג.ר. בסך 15,000.

ניתן היום, ט"ז תשרי תשפ"ב, 22 ספטמבר 2021, בהעדר הצדדים.

נמרוד פלקס, שופט, סגן נשיא